

- Dukhovni skarby ukrajinskoho narodu v zhytti molodi. Zbirnyk statey i materialiv Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, prysvyachenoyi 5-richchyu ternopilskoho tovarystva «Vertep». [Spiritual treasures of Ukrainian people in the life of youth. Collection of articles and materials of the Ukrainian scientific and practical conference devoted to the 5th anniversary of the Ternopil association "Vertep"]. Ternopil, MP «Chumatskyy shlyakh», 1994, pp. 162–164.
10. Stelmashchuk Z. M. Shlyakhy udoskonalennya kulturolohichnoyi roboty vchytelya pochatkovoyi shkoly [Ways of improvement of primary education teacher's cultural work]. Pidhotovka maybutnikh uchyteliv do realizatsiyi Derzhavnogo standartu pochatkovoyi zahalnoyi osvity. Materialy rehionalnoho naukovo-praktychnoho seminaru; za zah. red. V. M. Chayky [Preparation of future teachers for realization of the State standart of primary education. Materials of the regional scientific and practical seminar; ed. by V. M. Chayka]. Ternopil, TNPU im. V. Hnatyuka, 2013, pp. 34–36.
  11. Khaken G. Informatsiya i samoorganizatsiya: makroskopicheskii podkhod k slozhnym sistemam [Information and self-organization: macroscopic approach to complicated systems]. Moscow, Mir, 1991, 240 p.

*Стаття надійшла в редакцію 22.10.2018 р.*

УДК 78:37.091.32+37.015.31:37.091.212-053.6

DOI 10.25128/2415-3605.18.3.13

НАТАЛІЯ ШАТАЙЛО

ORCID.ORG/0000-0003-4247-2391

[nvodesa@gmail.com](mailto:nvodesa@gmail.com)

старший викладач

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»

м. Одеса, пл. Михайлівська, 17

## СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ОБРАЗОТВОРЕННЯ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

*Проаналізовано дослідження, в яких обґрунтовано структурні компоненти формування умінь учнів підліткового віку у шкільній та позашкільній практиці мистецької освіти. Визначено особливості компонентної структури формувальних процесів, які споріднені з умінями образотворення, а саме: творчого самовираження, образотворчої діяльності, творчих умінь, креативності як загальної творчої здатності. Зазначено, що у розумінні компонентної структури формування умінь образотворення варто зосереджувати увагу на гранях художньої діяльності як відображенні власного «Я» особистості через художні образи та їх інтерпретацію. Вказано на актуальність послідовного розгортання компонентів змісту музичної освіти в навчальному процесі, що включає музичний досвід, музичну грамотність, музично-творчий розвиток. Наведено узагальнення щодо моделювання творчого процесу, ключем до якого є художній задум як прототип «продукту» образотворення та результат художньо-образного мислення суб'єкта. Акцентовано увагу на ціннісно-орієнтаційному компоненті, що регулює потреби та мотиваційні дії підлітків, здатність розуміти і цінувати мистецтво. Віднайдено взаємозв'язок між структурними компонентами креативності (асоціативно-образне мислення, творча уява, художня спостережливість, арт-самовираження) та формуванням умінь образотворення. Виявлено основні напрямки процесу формування умінь образотворення молодших підлітків. Перший з них пов'язаний з операційними процесами мислення, зокрема художньо-образного мислення (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та ін.), що передбачає генерацію у свідомості образів, взятих із раніше набутого досвіду підлітка, появу асоціацій, уявлень, які базуються на культурній ерудиції та наявності базового мистецького тезаурусу. Другий – передбачає наявність умінь проводити паралелі між художніми образами різних видів мистецтва та дійсністю, синтезуючи нові образи. Вкрай важливим для здійснення процесу образотворення є також умінь інтерпретувати образність творів мистецтва у процесі мистецько-інтегрованої діяльності. Третій напрямок безпосередньо залежить від емоційно-чуттєвого сприймання та інтерпретації художніх образів. Реалізація даного напрямку передбачає художньо-образне осягнення мистецького твору та виявлення особистісного ставлення до нього. Тож емоційний чуттєво-інтелектуальний процес образотворення спричиняється ціннісними судженнями (етичними, естетичними, духовними). Четвертий напрямок реалізується через формування в молодших підлітків умінь застосовувати різні виразні засоби образотворення та характеризується багатоваріантністю способів художньо-творчого самовираження. Визначено структурні компоненти*

## СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

*процесу формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва, зокрема: образно-операційний, образно-синтезуючий, емоційно-ціннісний та продуктивно-діяльнісний. Відзначено, що вказані компоненти мають власну структуру і логіку побудови, характеризуються внутрішньою єдністю і відносною автономністю.*

**Ключові слова:** структурні компоненти, уміння образотворення, молодші підлітки, музичне мистецтво.

НАТАЛІЯ ШАТАЙЛО

старший преподаватель  
КУВО «Одесская академия непрерывного образования  
Одесского областного совета»  
г. Одесса, пл. Михайловская, 17

### СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ФОРМИРОВАНИЯ УМЕНИЙ ОБРАЗОТВОРЕНИЯ МЛАДШИХ ПОДРОСТКОВ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА

*Проанализированы исследования, в которых обоснованы структурные компоненты формирования умений учащихся подросткового возраста в школьной и внешкольной практике художественного образования. Выделены особенности компонентной структуры процессов формирования, которые родственны умениям образотворения, а именно: творческому самовыражению, изобразительной деятельности, творческим умениям, креативности как общей творческой способности. Указано, что в понимании компонентной структуры формирования умений образотворения стоит фокусировать внимание на гранях художественной деятельности как отражении собственного «Я» личности через художественные образы и их интерпретацию. Определена актуальность последовательного развёртывания компонентов содержания музыкального образования в учебном процессе, которые включают музыкальный опыт, музыкальную грамотность, музыкально-творческое развитие. Приведены обобщения относительно моделирования творческого процесса, ключом к которому является художественный замысел как прототип «продукта» образотворения и результат художественно-образного мышления субъекта. Акцентируется внимание на ценностно-ориентационном компоненте, который регулирует потребности и мотивационные действия подростков, способность понимать и ценить искусство. Найдена взаимосвязь между структурными компонентами креативности (ассоциативно-образное мышление, творческое воображение, художественная наблюдательность, арт-самовыражение) и формированием умений образотворения. Выявлены основные направления процесса формирования умений образотворения младших подростков. Первое из них связано с операционными процессами мышления, в частности художественно-образного мышления (анализ, синтез, сравнение, обобщение и др.), что предполагает генерацию в сознании образов, взятых из ранее приобретенного опыта подростка, появление ассоциаций, представлений, базирующихся на культурной эрудиции и наличии базового художественного тезауруса. Второе – предусматривает наличие умения проводить параллели между художественными образами различных видов искусства и действительностью, синтезируя новые образы. Крайне важным для осуществления процесса образотворения является также умение интерпретировать образность произведений искусства в процессе художественно-интегрированной деятельности. Третье направление напрямую зависит от эмоционально-чувственного восприятия и интерпретации художественных образов. Реализация данного направления предполагает художественно-образное постижение произведения искусства и выявление личностного отношения к нему. Поэтому эмоциональный чувственно-интеллектуальный процесс образотворения обуславливается ценностными суждениями (этическими, эстетическими, духовными). Четвертое направление реализуется через формирование у младших подростков умений применять различные выразительные средства образотворения и характеризуется многовариантностью способов художественно-творческого самовыражения. Определены структурные компоненты процесса формирования умений образотворения младших подростков на уроках музыкального искусства, в частности: образно-операционный, образно-синтезирующий, эмоционально-ценностный и продуктивно-деятельностный. Подчеркнуто, что указанные компоненты имеют собственную структуру и логику построения, характеризуются внутренним единством и относительной автономностью.*

**Ключевые слова:** структурные компоненты, умения образотворения, младшие подростки, музыкальное искусство.

senior lecturer  
department of the communal institution of higher education  
«Odesa academy of continuing education»  
17 Mykhailivska sq., Odesa

## STRUCTURAL COMPONENTS OF FORMING JUNIOR TEENAGERS' SKILLS OF IMAGE FORMATION IN THE MUSIC LESSONS

*The paper suggests analysis of the studies which substantiate the structural components of forming teenage students' skills in school and out-of-school practice of artistic education. The author determined the peculiarities of the componental structure of forming processes related to the skills of the image formation, namely: creative self-manifestation, visual activity, creative skills, creativity as a general creative ability. It was noted that when comprehending the componental structure of developing image formation skills, one should focus attention on the facets of artistic activity as the reflection of individual's own "Self" through artistic images and their interpretation. The paper underlines the relevance of the sequential deployment of components of musical education content in the educational process, which includes musical experience, musical literacy, musical and creative development. The article also provides a summary concerning modeling of the creative process, the key to which is the artistic conception as a prototype of the "product" of the image and the result of individual's artistic and figurative thinking. The emphasis is on the value-orientation component that regulates the needs and motivational effects of teenagers, the ability to understand and appreciate art. It is found that there is an interrelation between structural components of creativity (associative thinking, creative imagination, artistic observation, artistic self-manifestation) and formation of skills of the image creation. The author reveals the basic directions of the process of forming junior teenagers' image-formation skills. The first of these is related to the operational processes of thinking, in particular, artistic thinking (analysis, synthesis, comparison, generalization, etc.), which involves generating in the minds the images taken from the previously acquired experience of teenagers, the emergence of associations, ideas based on cultural erudition and the availability of basic artistic thesaurus. The second one involves the ability to draw parallels between artistic images of different types of art and reality by synthesizing new images. It is the skills to interpret the imagery of artistic works in the process of art-integrated activity which is also extremely important for the implementation of the educational process. The third direction depends directly on the emotional and sensory perception and interpretation of artistic images. Realization of this direction involves artistic and figurative comprehension of an artistic work and revealing a personal attitude toward it. Therefore, emotional sensual and intellectual process of image formation is caused by value judgments (ethical, aesthetic, spiritual). The fourth direction is realized through forming in younger teens the ability to apply various image formation means and is characterized by a multivariability of the methods of artistic and creative self-manifestation. On the basis of the analyzed studies, the structural components of the process of forming junior teenagers' skills in the music lessons were determined, in particular: figurative and operational, figurative and synthesizing, emotional and value-oriented, productive and activity-based. It was noted that these components have their own structure and logic of construction, they are characterized by internal unity and relative autonomy.*

**Keywords:** structural components, skills of image formation, junior teenagers, musical art.

Дослідження, присвячені проблемі розвитку художньо-образної сфери особистості, є важливими та актуальними для сучасної мистецької педагогіки. Застосування умінь образотворення проявляється у новизні, оригінальності, нестандартності будь-якого творчого процесу, соціальної та особистісної значущості його результатів.

Молодшим підліткам у майбутньому доведеться стати фахівцями, які проявлятимуть винахідливість і оригінальність, творчу ініціативу й активність, інтегруватимуть різні види діяльності. Затребуваними якісними характеристиками таких фахівців стануть креативне мислення, сформована система цінностей, орієнтованість на командну роботу, здатність до емпатії, навички тайм-менеджменту.

Придатним «грунтом» для розвитку особистості, яка володіє зазначеними вище якостями, є сучасна мистецька освіта. В арсеналі мистецтва налічується різноманітний інструментарій для активізації образної сфери особистості, врахування емоційно-ціннісного досвіду, індивідуальних особливостей особистості, розвитку не лише спеціальних мистецьких здібностей учнів, а й психічних процесів: відчуття, пам'яті, сприйняття, мислення, уяви.

Актуалізована проблема спонукала до визначення структурних компонентів формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва.

Аналіз ступеня дослідженості окресленої проблеми засвідчує, що психолого-педагогічні аспекти формування художньо-образної сфери вивчені науковцями (Р. Арнхейм, О. Костюк, В. Кузін, В. Роменець та ін.). Концептуальні засади мистецької освіти визначено у роботах І. Зязюна, Л. Масол, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової.

Актуальними є дослідження спрямовані на вивчення творчої діяльності (В. Моляко, О. Музика, Я. Пономарьов, В. Рибалка, П. Якобсон та ін.), художньо-творчих здібностей, процесу сприймання та інтерпретації творів мистецтва (Н. Батюк, Л. Безбородова, Н. Гродзенська, А. Козир, О. Комаровська, Н. Миропольська, С. Шип).

У психолого-педагогічних працях Г. Костюка, В. Моляко, А. Усової та інших науковців увага акцентується на тому, що формування творчих умінь і навичок учнів, поступальність їхнього розвитку значною мірою залежить від прояву активності у творчій діяльності. Проте проблема формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва є недостатньо висвітленою, що й обумовлює потребу в її вивченні.

На актуальності й значущості розвитку умінь учнів підліткового віку у шкільній та позашкільній мистецько-освітній практиці наголошують О. Палаженко (формування виконавських умінь підлітків у процесі навчання гри на духових інструментах), Л. Беземчук (формування творчих умінь підлітків в контексті складових змісту музичної освіти) [1; 2], Л. Онофрійчук (формування творчих умінь підлітків засобами музичного театру ляльок) [7] та ін.

**Мета статті** – теоретично обґрунтувати структурні компоненти формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва, що уможливить розгорнуте і системне вивчення означеного процесу як актуальної проблеми шкільної мистецької освіти.

Формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва розглядаємо як цілеспрямований вплив на особистість з метою розвитку й удосконалення мисленнєвої діяльності, якостей, знань, навичок, цінностей і ставлень, здатності до продуктивної художньо-творчої діяльності. Уміння трактується як «здатність належно виконувати певні дії, засновані на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок» [3].

Формування умінь і навичок передбачає становлення в учнів способів роботи з наочними матеріалами, (наприклад, прийоми читання географічних карт, нотних текстів, сприймання творів живопису тощо), з текстом, прийомів повторення матеріалу та ін. Процес навчання дає учням змогу вийти із «зони комфорту» на шляху пізнання та оволодіти новими вміннями і навичками. Безперечно, розвиток учнів буде значно динамічнішим, якщо конструювати процес навчання на засадах творчості, персоніфікації, надавати йому світоглядної спрямованості та інсайт-орієнтованого характеру. В організації процесу формування умінь образотворення молодших підлітків мають враховуватись як закономірності вікового психо-фізіологічного розвитку підлітків, так і індивідуальні особливості, властиві їхній пізнавальній, навчальній і творчій діяльності.

Саме тому доцільним стане виявлення структурних компонентів багатогранного процесу формування умінь образотворення молодших підлітків. Це дасть можливість зробити вказаний процес керованим, прогнозованим і результативним.

Визначення компонентних складових є важливим етапом для подальшої розробки методики формування умінь образотворення молодших підлітків. Комплексний розгляд означеного процесу дозволить структурувати основні групи умінь образотворення відповідно до особливостей художньо-творчої діяльності учнів-підлітків (психологічних, мистецько-пізнавальних, операційно-образних тощо).

Оскільки процес формування умінь образотворення молодших підлітків знаходиться у сфері мистецької освіти, яка передбачає комплексність організації навчального процесу, інтеграцію різних видів мистецтва, доречним буде розгляд дотичних до нашої проблеми мистецько-педагогічних досліджень. Так, Г. Падалка розглядає творче самовираження як «процес інноваційної діяльності, творчий ефект якої досягається прагненням особистості втілити власні уявлення про життя, свій внутрішній світ у продукті творчості, у його результаті». Близьким до розуміння досліджуваного процесу формування умінь образотворення в цьому тлумаченні є зосередження уваги на гранях художньої діяльності, які відображають власне «Я» особистості через певні художні образи або їх

інтерпретацію [8, с. 155]. Структуру здатності до творчого самовираження вчена презентує як цілісну систему, що утворена наступними компонентами: мотиваційно-потребовим, пізнавально-ціннісним і діяльнісно-вольовим.

Л. Беземчук висвітлює специфіку формування творчих умінь підлітків у контексті складових змісту музичної освіти та виділяє інтелектуальний, емоційний та діяльнісний компоненти поетапного конструювання процесу навчання школярів на підставі творчості. Авторка визначає структурну єдність компонентів змісту музичної освіти, яка включає наступні етапи навчання: «... пізнання та емоційне опанування реальної дійсності засобами музики; ... перенесення отриманих знань та досвіду в площину життєтворчості людини, що віддзеркалено в художньому змісті музичного мистецтва; ... діяльність щодо сприймання, створення, виконання освітніх творчих продуктів засобами музичного мистецтва» [2, с. 14].

У дослідженні Л. Беземчук для нашої роботи визначальним є твердження про послідовне розгортання компонентів змісту музичної освіти в навчальному процесі, що включає музичний досвід, музичну грамотність, музично-творчий розвиток. Науковець наголошує на пріоритетності досвіду творчої діяльності у музичній освіті, який втілений в особливих інтелектуальних процедурах, та досвіду емоційно-ціннісного ставлення до дійсності, формами прояву якого є сприйняття, відтворення, перетворення [1].

Н. Медведева, розглядаючи процес образотворчої діяльності школярів, визначає його компонентну структуру, що складається з підготовчого етапу, в ході якого з'являється розуміння образотворчого завдання та бажання щось створити, етапу формування та етапу розробки і втілення художнього задуму. Цікавим є узагальнення авторки щодо моделювання творчого процесу, ключем до якого є художній задум, що «зароджується, як ідея, поняття, зоровий образ, або як образ-поняття» [6, с. 153]. Саме задум, який вважаємо прототипом «продукту» образотворення, на думку вченої, є результатом художньо-образного мислення суб'єкта, здійснює регулюючу функцію в процесі образотворчості та зосереджує в собі попередній досвід, безпосередню діяльність та майбутню реалізацію задуманого творчою уявою митця [6, с. 153].

Як відомо, творчий процес – це діяльність, результатом якої є новий оригінальний продукт, створюючи який дитина застосовує уяву, фантазію, реалізує задумане, здійснює пошук засобів його втілення. Отже, якщо усвідомлювати сутність цього складного процесу, то його психолого-педагогічний супровід має здійснюватися в умовах позитивного впливу на розвиток духовно-творчої сфери особистості [6, с. 152–153].

Л. Онофрійчук також розглядає творчі уміння як здатність учнів до створення нового в художній діяльності, вияв самостійності у вирішенні мистецьких творчих завдань. Розвиненість художньо-творчих умінь учнів визначається нею як мета і результат навчально-виховного процесу в мистецтві. На думку вченої, структура творчих умінь підлітків у художній діяльності включає ціннісно-орієнтаційний, пізнавально-інформаційний, творчо-діяльнісний та естетично-комунікативний компоненти.

Обґрунтовуючи процес формування творчих умінь підлітків засобами музичного театру ляльок, Л. Онофрійчук акцентує увагу на ціннісно-орієнтаційному компоненті як важливому чиннику, що регулює потреби та мотиваційні дії підлітків, здатність розуміти й цінувати красу пластики, слова, музики й акторської майстерності, глибоко осягати зміст художніх образів. Орієнтацію на повноцінне засвоєння театральної-культурної спадщини та набуття широкої інформації в галузі музично-театрального мистецтва надає пізнавально-інформаційний компонент. Творчо-діялісним компонентом передбачено розкриття творчих можливостей та якостей учнів, мобілізацію їх вольових зусиль в процесі оволодіння різними видами художньої діяльності, у набутті художньо-творчого досвіду. Встановленню міжособистісних контактів у процесі художньої діяльності, що матимуть духовно-практичний характер, сприяє естетично-комунікативний компонент формування творчих умінь підлітків [7, с. 12–14].

Реалії сучасної мистецької освіти спонукають педагогів-дослідників до вирішення актуальної проблеми оптимального використання засобів мистецтва, спрямованих на розвиток в учнів-підлітків креативності як загальної творчої здатності, що обумовлює успішне здійснення процесу образотворення. У зазначеному проблемному полі вартим уваги в контексті нашого дослідження є робота С. Терещенко [10], в якій реалізовано пошуки шляхів розвитку

особистісних якостей та навчальних умінь в умовах евристичного художньо-освітнього середовища інтегрованих уроків музичного мистецтва.

Проаналізувавши представлене авторкою поняття креативності, стверджуємо, що між ним та досліджуваними нами уміньми образотворення існують тісні взаємозв'язки. Так, креативність підлітків визначено як особистісну здатність, що інтегрує наступні структурні компоненти: асоціативно-образне мислення, творчу уяву, художню спостережливість, «... які в комплексі «індексують» творчу поведінку учнів та забезпечують продуктивність, новизну, неповторність і оригінальність їх самовираження засобами мистецтва» [10, с. 56–57]. Окремо заслуговує на деталізацію компонент «арт-самовираження», що акумулює в собі згадані вище актуальні поняття «творчий задум» і «творче самовираження». Основу арт-самовираження становить здатність особистості до виявлення індивідуального світосприйняття (думок, переживань, вражень) засобами мистецтва і результативність утілення мистецького задуму в індивідуально-творчій практичній діяльності на інтегрованому уроці музики: співі, малюванні, декламуванні, інсценізації тощо [10, с. 56].

Важливим для обґрунтування структурних компонентів процесу формування умінь образотворення є також уточнення термінологічного значення понять «творчість» і «креативність». Творчість як явище виникає в процесі становлення індивіда, кожна потенційно обдарована людина не завжди сама прагне до нового, нерідко її залучають до творчості. Творчість є продуктивною людською діяльністю, що здатна породжувати якісно нові матеріальні і духовні цінності. Креативність же – необхідна умова творчості. Якщо творчість тлумачать як специфічний процес щодо створення нового, то креативність вивчають як потенціал, внутрішній ресурс людини [11, с. 120].

Врахування термінологічного значення вищевказаних понять дозволило виокремити образно-операційний компонент як базовий у процесі формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. Під час сприймання мистецького твору школярі здійснюють вербалізацію/візуалізацію художніх образів, що передбачає опору на мистецький тезаурус, накопичений сенсорний (зоровий, слуховий, тактильний тощо) та суспільний досвід, залученість до художньо-творчого середовища. Мистецько-перетворювальна діяльність тут є джерелом персоналізації, яка пов'язана з процесами самоусвідомлення, самооцінки, саморегуляції особистості. Процес образотворення в умовах мистецького простору може розглядатись як чинник розвитку самовираження особистості [4].

Враховуючи, що процес образотворення передбачає генерацію у свідомості образів, пов'язаних з раніше набутим досвідом підлітка, появу асоціацій, уявлень, які базуються на певних знаннях про мистецтво, тісно взаємопов'язаним з попереднім компонентом, визначаємо образно-синтезуючий компонент формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. Він передбачає наявність умінь проводити паралелі між художніми образами різних видів мистецтва та дійсністю, синтезуючи нові образи. Дуже важливим для здійснення процесу образотворення є також умінь інтерпретувати образність творів мистецтва у процесі мистецько-інтегрованої діяльності.

Художня інтерпретація передбачає глибоке проникнення у зміст художнього твору, виявлення ціннісного ставлення до нього, спонукає до роздумів, зумовлює асоціації, народжує емоції. Відтак, наступним компонентом формування умінь образотворення молодших підлітків є емоційно-ціннісний компонент. Як відомо, незалежно від художньо-естетичної форми прояву – виконання, сприйняття, творення, музична діяльність за своєю сутністю є творчою. Музичне сприйняття, як основа даної діяльності, не є пасивним спогляданням художнього змісту твору, а інтелектуально-емоційною переробкою почутого у відповідності з особистісним досвідом, ціннісними орієнтаціями того, хто сприймає [5, с. 133].

Саме тому, до зазначеного компонента відносяться умінь відчувати емоційний заряд та світоглядну спрямованість мистецького твору, коригувати власний емоційний стан в процесі образотворення, здійснювати само- та взаєморефлексію процесу образотворення. Як зазначала О. Рудницька, «... саме музика, яку вирізняє процесуальність, відсутність будь-якої наочної конкретності, предметного зображення, хронології подій, якнайбільше вимагає від сприймаючого емоційної чутливості, фантазії, творчої ініціативи, асоціативного мислення, спостережливості, тобто тих якостей, що іноді бувають кориснішими для людини, ніж

отримана нею сума знань» [9, с. 12]. Тож емоційний чуттєво-інтелектуальний процес образотворення спричиняється ціннісними судженнями (етичними, естетичними, духовними).

Тісний взаємозв'язок вбачаємо між емоційно-ціннісним та продуктивно-діяльним компонентами формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва. Не викликає сумніву той факт, що спонукання особистості до образотворення як способу самовираження та активізація цього процесу перебувають на стику педагогіки й психології, занурюючись у сферу підсвідомого. До підсвідомого належить інтуїція, яка є поштовхом до здійснення даного процесу. Створюючи мистецький продукт, включаючись у художньо-творчу діяльність, особистість отримує можливість проявляти суб'єктивно-індивідуальне, діяльнісне і, що вкрай важливо, емоційно забарвлене ставлення до результатів власних творчих зусиль [8].

Зауважимо, що продуктивно-діяльний компонент містить затребувані в сучасному світі уміння генерувати ідеї, які є продуктом інсайт-образотворення, уміння продукувати образність у навчальній діяльності, творчо самовиражатися.

Зростання ефективності процесу формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва стає можливим завдяки конструюванню структурних компонентів означеного процесу на підставі актуальних наукових мистецько-педагогічних досліджень. Реалізація цих компонентів засобами мистецтва сприятиме накопиченню «фонду» образотворення, стимулюванню особистісно-творчого розвитку школярів. Залучення підлітків до діяльності образотворення як єдності сприймання, створення, самовираження на основі мистецьких і загальнолюдських цінностей сприятиме їхній самореалізації та самовдосконаленню.

Подальше дослідження передбачаємо провести щодо обґрунтування відповідних художньо-педагогічних принципів та педагогічних умов ефективних для формування умінь образотворення молодших підлітків на уроках музичного мистецтва.

#### **ЛІТЕРАТУРА**

1. Беземчук Л. В. «Дидактична карта» як засіб формування творчих умінь підлітків / Л. В. Беземчук. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-01/09blvcst.pdf>.
2. Беземчук Л. В. Шляхи впровадження творчого компонента в зміст музичної освіти загальноосвітнього навчального закладу // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи: зб. наук. праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. Сковороди. – Харків, 2005. – Вип. 22. – С. 11–16.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
4. Дронова О. Педагогічні умови розвитку образо-створення в процесі художньо-естетичного самовираження дітей 5–6 років / О. Дронова. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>.
5. Лазаренко С. С. Сутнісні виміри емоційно-естетичного досвіду учня середніх класів у контексті навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів / С. С. Лазаренко // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки: зб. наук. праць. – 2016. – Вип. 1.– С. 128–135.
6. Медведева Н. В. Особливості процесу трансформації художнього задуму в образотворчій діяльності / Н. В. Медведева // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Актуальні проблеми психології / За ред. В. Моляко. Т. 12. Вип. 8. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 150–161.
7. Онофрійчук Л. М. Формування творчих умінь підлітків засобами музичного театру ляльок: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. М. Онофрійчук. – К., 2009. – 19 с.
8. Падалка Г. Формування духовності особистості у процесі художньо-творчого самовираження / Г. Падалка // Естетика і етика педагогічної дії. – 2012. – Вип. 3. – С. 153–164. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/eeepd\\_2012\\_3\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/eeepd_2012_3_15).
9. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька: навч. посібник / О. П. Рудницька – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Терещенко С. В. Розвиток креативності підлітків на інтегрованих уроках музики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / С. В. Терещенко. – К., 2018. – 250 с.
11. Яременко Л. Креативність як творчість: спільне та відмінне. / Л. Яременко // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 117–123.

## REFERENCES

1. Bezemchuk L. V. «Dydaktychna karta» yak zasib formuvannya tvorchykh umin pidlitkiv [«Didactic card» as a means of forming teenagers' creative skills], available at: <http://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-01/09blvcst.pdf>
2. Bezemchuk L. V. Shlyakhy vprovadzhennya tvorchoho komponenta v zmist muzychnoyi osvity zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Ways of implementing creative component into the content of musical education of secondary educational establishment], *Zasoby navchal'noyi ta naukovo-doslidnoyi roboty* [Means of learning and scientific-research work], Kharkiv, vol. 22, 2005, pp. 11–16 [in Ukrainian]
3. Honcharenko S. U. *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary], Kyiv, Lybid, 1997 [in Ukrainian]
4. Dronova O. Pedahohichni umovy rozvytku obrazo-stvorennya v protsesi khudozhno-estetychnoho samovyrazhennya ditey 5-6 rokiv [Pedagogical conditions of forming image-creation in the process of 5–6 year olds' self-expression], available at: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Dronova.pdf>. [in Ukrainian]
5. Lazarenko S. S. Sutnisni vymiry emotsiyno-estetychnoho dosvidu uchnya serednikh klasiv u konteksti navchalno-vykhovnoho protsesu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Essential dimensions of emotional and aesthetic experience of middle school student in the context of educational process of secondary educational establishments], *Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky* [Scientific Bulletin of Berdiansk state pedagogical university. Pedagogical sciences], vol. 1, 2016, pp. 128–135 [in Ukrainian]
6. Medvedev N. V. Osoblyvosti protsesu transformatsiyi khudozhnoho zadumu v obrazotvorchiy diyalnosti [Peculiarities of the process of transformation of fiction idea in arts], *Aktualni problemy psykholohii* [Urgent problems of psychology], Iss. 12, vol. 8, 2009, Zhytomyr, Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian]
7. Onofriychuk L. M. «Formation of teenagers' creative skills by means of musical puppet theatre», Thesis abstract for Cand. Sc. (Theory and methods of teaching music), 13.00.02, Kyiv, 2009, 19 p. [in Ukrainian]
8. Padalka H., Formuvannya dukhovnosti osobystosti u protsesi khudozhno-tvorchoho samovyrazhennya [Formation of individual's spirituality in the process of artistic and creative self-expression], vol. 3, 2012, pp. 153–164, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd\\_2012\\_3\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2012_3_15) [in Ukrainian]
9. Rudnyts'ka O. P. *Pedahohika zahalna ta mystetska* [General and art pedagogy], Ternopil, Navchalna knyha Bohdan, 2005 [in Ukrainian]
10. Tereshchenko S. V. «Development of teenagers' creativity at integrated lessons of music», The dissertation of the candidate of pedagogical sciences. Specials 13.00.02. Kyiv, 2018, 250 p. (in Ukrainian).
11. Yaremenko L. Kreatyvnyist yak tvorchist: spilne ta vidminne [Creativity as creation: common and different], *Vyshcha osvita Ukrainy* [Higher education of Ukraine], vol. 4, 2010, pp. 117–123 [in Ukrainian]

*Стаття надійшла в редакцію 29.10.2018 р.*